

A valós fejlődés közgazdasági mérése*

Csath Magdolna

Diane Coyle:

The Measure of Progress: Counting What Really Matters

Princeton University Press, 2025, 320 o.

ISBN: 9780691179025

Diane Coyle a Cambridge-i Egyetem Bennett közpolitikai professzora, egyben a Bennett Intézet társigazgatója. Tagja a brit kormány Iparstratégiai Tanácsának. Korábban a Versenyképességi Bizottságnak is tagja volt. Fő szakterülete a digitális gazdaság, a termelékenység és a fejlődés mérhetősége. Legutóbbi, 2025 áprilisában megjelent könyvében arra keresi a választ, hogy a jelentősen megváltozott körülmények között hogyan lehet a valós fejlődést mérni, hiszen egyre nyilvánvalóbb, hogy a GDP új fontos eredmények mérésére alkalmatlan.

Ennek fő oka, hogy amikor a GDP-t megalkották, a gazdaságok vezető ágazata a feldolgozóipar volt, amelynek bővülését még nem korlátozták a természeti erőforrások. A GDP ekkor még jó módszer volt a gazdasági növekedés mérésére. Mára azonban a gazdaság és a fogyasztás szerkezete egyaránt jelentős változáson ment át, és még mindig átalakulóban van. Például az USA-ban 2023-ban a teljes gazdaságon belül a feldolgozóipar csupán 11 százalékát adta a hozzáadott értéknek. Ebben döntő szerepet játszik a digitalizáció, amelynek eredményeit a GDP mutató csak részben tudja mérni, ezzel szemben viszont a mindenkori gazdasági, ipar- és gazdaságpolitikai döntések hosszú távon hatnak, ezért nagyon fontos, hogy ezeket megfelelő módszerekkel gyűjtött adatokat használó és a gazdaság valós helyzetét a lehető legpontosabban leíró mutatók alapozzák meg. A GDP azonban ma már nem felel meg ezeknek a követelményeknek. Nem méri jól, hogy mi történik valóban a gazdaságban, van-e fejlődés, vagy csak egészségtelen növekedés van – állítja szerző, és az állítását széles körű szakirodalomra, elméleti okfejtésre és gyakorlati példákra támaszkodva bizonyítja. Érveiből a továbbiakban a legfontosabbakat emeljük ki.

* A jelen kiadványban megjelenő írások a szerzők nézeteit tartalmazzák, ami nem feltétlenül egyezik a Magyar Nemzeti Bank hivatalos álláspontjával.

Csath Magdolna: Nemzeti Közszolgálati Egyetem, magántanár. E-mail: csath.magdolna@uni.nke.hu

Mérhetőségi problémák

A szerző szerint ma már a valós gazdasági tevékenységek körülbelül 4/5-e a hagyományos teljesítménymérési módszerekkel nehezen értékelhető. Ugyanis a gazdasági szerkezet folyamatos átalakulásban van. A technológiai változások, a digitalizáció elmosza a határokat a termelés és szolgáltatás között. Terjed a „szolgáltatásalapúvá válás” (servitization), amely a termelési és szolgáltatási tevékenység egybefonódását jelenti. A cégek egyre inkább különböző szolgáltatásokat is kínálnak a termékekkel együtt, sőt lehet, hogy a terméket nem értékesítik, hanem csak lízingbe adják, vállalva – havidíjas előfizetésért – a karbantartást és adott idő elteltével a cserét. Úgy is fogalmazhatnánk, hogy a cégek nem terméket, hanem megoldásokat kínálnak a vevőknek. Jellemző a közvetítők kihagyása (disintermediation) is, ami együtt jár az értékláncok rövidülésével és az értékteremtés hangsúlyainak átrendeződésével. Példa erre az online rendelések terjedése, amikor a vevő közvetlenül a céggel van kapcsolatban, de említhetjük a kriptovalutákat is. A cégek az értékteremtési lehetőséget nem a gyártásban, hanem a hálózatok, a platformok működtetésében, a digitalizáció által lehetővé tett, nehezen mérhető, ám egyre fontosabb, úgynevezett nem megfogható (intangible) tevékenységekben találják meg. Ilyen például a „figyelemgazdaság” (attention economy) területe is, vagyis amikor az emberek figyelmét próbálják ráirányítani kínálatukra, hiszen a figyelem is nem megfogható és „korlátozottan rendelkezésre álló erőforrásnak” tekinthető. Ehhez gyakran véleménybefolyásolókat (influenzsereket) is igénybe vesznek. Terjednek a gazdaságban a „szellemi értékláncok”, a telefonos ügyfélszolgálatok (call center) és az adatközpontok is, amelyek esetén hatalmas adattömegek vándorolnak a világban, és egyelőre senki nem tudja pontosan megmérni, hogy hol mekkora valódi érték keletkezik. Általában is igaz az, hogy a digitális szolgáltatók értékteremtése nehezen nyomon követhető. Ilyen például a felhőalapú szolgáltatást nyújtó cégek teljesítménye is. Ezeket a tevékenységeket a szerző a láthatatlan gazdaság (invisible economy) fogalomba sorolja. De nincs nyoma a nemzeti szintű teljesítménymérésben az ingyenes digitális szolgáltatásoknak sem, pedig ezek jelentős új értéket hoznak létre, sőt az emberek életminőségét is javítják. Szóba hozza a változó munkaerőpiacon megjelenő és a hagyományos adatgyűjtéssel és mutatókkal nehezen követhető tevékenységek mérési nehézségeit is. Ilyenek például a „digitális nomádok”, a kreatív ágazatokban dolgozó „szabadúszók” (freelancer), vagy az úgynevezett „gig-economy” rövid távú szerződésekkel, sokféle megrendelőnek egyszerre dolgozó munkavállalói által teremtett érték mérhetőségének problémái.

A sokféle példával a szerző azt bizonyítja, hogy a nemzeti szintű gazdasági teljesítmény mérésére az ipar, a fizikai dolgok által dominált világban létrehozott GDP korunk megváltozott viszonyai mellett már nem alkalmas, sőt egyenesen félrevezető lehet, mert nem tudja mérni például a digitális működés során keletkező új értéket,

míg túlértékelhet a fejlődés szempontjából esetleg káros tevékenységeket. Mindez átvezet a fejlődés mérhetőségének problematikájához.

Hozzáadott érték, piaci érték, társadalmi érték

Diane Coyle arra is felhívja a figyelmet, hogy a gazdaság nem független a természeti és a társadalmi környezettől, hiszen azok erőforrásait használja. Ezért önmagában a gazdasági növekedés alapján, ha azt sikerül is jól mérnünk, nem mondhatunk véleményt arról, hogy van-e fejlődés, és ezért teremt-e a gazdaság társadalmi értéket is. Fontos kérdés például az is, hogy javul-e az intézményrendszer működése, jobb-e a termékek és szolgáltatások minősége. Ezek a tényezők már nem a növekedés, hanem a fejlődés jellemzői. Mi kell a jobb minőséghez? Több tudás, jobb szervezés, több innováció, vagyis a nem megfogható értékek arányának növekedése. Mindez egyben a termelékenységet is javítja – érvel a szerző –, a termelékenységjavulás pedig a fejlődés egyik legfontosabb jele. De nem a hagyományos egy főre vagy egy órára jutó értékre kell gondolnunk. Mérti kellene a természeti erőforrások, az energia, az idő, a tudás, a hely használatának, valamint a közszolgáltatások, az intézményrendszer működésének hatékonyságát is. Például az idővel való takarékoskodás értékes időt szabadít fel nagyobb értéket előállító tevékenységekre (time economy). Összességében a hagyományosan mért hozzáadott értéket bővíteni kellene a létrehozott többlet-társadalmiérték mérésével. Megoldásként a szerző az árnyékárak (shadow price) alkalmazását javasolja. Az árnyékárak segítségével mérni lehetne a valódi értékteremtést olyan esetben, amikor a piaci érték nem tükrözi teljes mértékben, vagy egyáltalán nem mutatja a teljes keletkező új értéket, beleértve a társadalmi értéket is.

Összefoglalás

Diane Coyle olyan témakört dolgozott fel hatalmas háttéranyagra támaszkodva, amely már egy ideje az érdeklődés középpontjában van. Ez a gazdasági teljesítmény objektívebb mérhetősége, illetve kapcsolata a fejlődéssel. Jól ismertek a „GDP-n túli” (Beyond GDP) kutatások, amelyek elsősorban a GDP-vel mérés hátrányait bizonyítják, vagy a GDP problémáit a környezeti és társadalmi externáliák oldaláról közelítik elemzések. Coyle könyve azonban túlmutat ezeken a munkákon. A teljes valós gazdasági és társadalmi érték mérésére tesz javaslatot. Azt bizonyítja, hogy a gazdaság, a természeti környezet és társadalom csak kiegyensúlyozott rendszerként tekintve működhet sikeresen. Ezért a fejlődést kell mérni, beleértve a különböző vagyonelemek (stock) mindenkori állapota és az állapot változását előidéző – azokat növelő vagy csökkentő – folyamatos tevékenységek (flow) alakulásának vizsgálatát is.

Egy mérlegszerű közelítést kell tehát elképzelni, egy átfogó vagyonelemtárt, ami méri a megfogható fizikai és a nem megfogható (tudás, szellemi) vagyont és ráfordításokat is. Ennek során figyelembe kell venni az időbeli késleltetéseket, például hogy egy mai befektetés, ami a jövőben a várható élettartam növekedésével vagy az ipari szennyezőanyag kibocsátásának csökkenésével jár, bár ma költség, de hosszabb távon jelentős értéket, társadalmi és környezeti minőségjavulást idéz elő. Ha nem így gondolkodunk, akkor egyre szegényebbek lehetünk, hiszen növelhetjük mai gazdasági döntéseinkkel a környezeti, társadalmi és humán károkat. Ezek közé sorolja egyébként az eladósodást is, amely a mai növekedés érdekében hosszabb távon a fejlődést gátolhatja. A mérési módszertan megváltoztatása annak ellenére fontos, hogy ma még nem állnak rendelkezésünkre a szükséges adatok, és nincs általánosan elfogadott módszertan sem. De a kevésbé jó mérés is jobb, mint a semmilyen, figyelmeztet a szerző. Hiszen az adatok, a mérések alapozzák meg azokat a mai döntéseket, amelyek hosszabb távon hatnak a teljes rendszer működésére, a GDP-vel való mérés pedig olyan, mintha csak visszapillantó-tükör segítségével vezetnénk – állítja.